

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім.І.ФРАНКА

На правах рукопису

Л И Л И К
Ірина Вікторівна

ЕФЕКТИВНІСТЬ НОВИХ ФОРМ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВИХ ВІДНОСИН

08.00.01 - політична економія

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеню
кандидата економічних наук

Львів - 1992

00816432 (O)

Дисертаційна робота виконана на кафедрі економічної теорії
Львівського державного університету ім.І.Франка.

- Науковий керівник - доктор економічних наук,
професор ТИВОНЧУК І.О.
- Офіційні опоненти - доктор економічних наук,
професор БУДЖІН В.С.
- кандидат економічних наук,
доцент РАТУШНЯК Л.С.
- Ведуча організація - Тернопільський інститут
народного господарства

Захист відбудеться "23" грудня 1992 р. о 15 год.
на засіданні спеціалізованої ради по економічній теорії
Д 068.26.01 у Львівському державному університеті ім.І.Франка
за адресою: 290602, Львів, вул.Університетська, І, ауд.314.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці
Львівського державного університету: Львів, вул.Драгоманова,5.

Автореферат розісланий " _____ " _____ 1992 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
кандидат економічних наук,
доцент

С.М.ПАНЧИШИН

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН УРСР

ДБ 26.257

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

I.1. Актуальність дослідження. Розвиток світових господарських зв'язків підприємствами України відбувається сьогодні в умовах становлення ринкових взаємин і формування української державності. Економічні перетворення поставили вимогу нового осмислення проблем ефективності зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств, визначення нових завдань у сфері управління виробництвом.

Дослідження ефективності зовнішньоекономічних зв'язків (ЗЕЗ) на різних етапах розвитку економіки колишнього СРСР, інших країн Східної Європи довели безперспективність удосконалення механізму господарювання, побудованого на засадах адміністративно-командної економіки. Про це переконливо свідчить безрезультативність зусиль уряду колишнього СРСР по монополізації зовнішньоекономічних зв'язків у ході спроб економічної реформи 1985-1990 років. Тогочасне реформування ЗЕД здійснювалося в умовах панування адміністративно-командної системи і не принесло очікуваних наслідків.

Сьогодні в Україні кількість учасників ЗЕД значно зросла, однак досягнути суттєвих зрушень у підвищенні її ефективності не вдалося. Нагромаджені знання у сфері теорії та практики управління процесами ефективності ЗЕД відображають в основному проблеми цих процесів в рамках розвитку адміністративно-командної системи. Ринкова система економіки, що базується на інших засадах управління, передбачає створення адекватного цим засадам механізму господарювання. Слід врахувати, що зіткнення різних методологічних концепцій у реальній економічній практиці суттєво впливають на ефективність виробництва, і, як наслідок, на зовнішньоекономічну діяльність. Найбільш гострі суперечності виникають на етапі переходу від адміністративно-командних методів господарювання до ринкової системи, що вимагає створення спеціального механізму їх нейтралізації. Однак ці питання вивчені та висвітлені у економічній літературі недостатньо.

Для ефективної організації ЗЕД на засадах ринкової економіки необхідним є аналіз попередніх спроб застосування нових форм зовнішньоекономічних зв'язків, особливо нових форм співробітництва, у конкретному економічному середовищі, що зумовлює актуальність дисертаційної роботи.

I.2. Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в аналізі застосування нових форм спільного підприємства

ництва як важливої форми співробітництва в умовах становлення ринкових взаємин та в розробці на цій основі науково-методичних і практичних рекомендацій по їх ефективному використанню.

У зв'язку з визначеною метою передбачається вирішити наступні завдання: у контексті основних тенденцій в розвитку світових господарських зв'язків вивчити особливості застосування нових форм зовнішньоекономічних зв'язків підприємствами України, та виявити вплив цих форм на зміну економічної, соціальної, експортної структури на матеріалах Львівської області; розробити рекомендації по більш ефективному використанню нових форм ЗЕД підприємств.

1.3. Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є ефективність нових форм ЗЕД підприємств в умовах переходу до ринкової економіки.

Об'єктом дослідження визначені прямі господарські та комерційні зв'язки підприємств, а також виявлення можливостей створення нових спільних підприємств.

Досліджування здійснювалися з залученням матеріалів білетнів ЄЕС, офіційної статистики колишнього СРСР, Асоціації СП, статистичних даних міністерства статистики України, первісних даних про діяльність підприємств Львівської області у сфері ЗЕД. Кількість досліджених об'єктів (79 державних підприємств, 85 кооперативів, 1 мале підприємство, 1 арендне підприємство, 17 АПК та колгоспів, 56 спільних підприємств) дозволяє аналізувати проблеми і тенденції розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

1.4. Теоретичною та методологічною основою роботи є концептуальний підхід до оцінки нових форм зовнішньоекономічних зв'язків, розроблений сучасною економічною наукою, який обґрунтовує, що лише розвиток ринкового механізму може призвести до більш ефективного використання переваг міжнародного розподілу праці.

1.5. Ступінь наукової вивченості теми. Розвиток світових господарських зв'язків переважно розглядався вченими-економістами як засіб інтенсифікації економіки. Однак, раніше в умовах монополії держави на ЗЕД, інтеграційні процеси вивчалися переважно під кутом зору становлення так званої соціалістичної інтеграції в межах РЄВ.

У 80-ті роки уряди країн, що входили в цю організацію, здійснили спробу реформувати ЗЕД, переважно шляхом надання більших прав самим підприємствам. Ці реформи здійснювалися непослідовно, і не були підготовані науковою дискусією. Тому проблеми розвитку ЗЕД у середині 80-х років розглядалися переважно з позицій описання.

При цьому почали проглядатися дві тенденції.

Одні вважали, що нові форми ЗЕД в жодному разі не означали втрати переваг співпраці, пов'язаних з централізованим плануванням. Навпаки, зміни повинні були створювати можливість більш тісного поєднання планування з процесом опрацювання обґрунтованої економічної політики та формування оптимальних пропорцій народного господарства. До цих авторів відносилися такі економісти, як Г.Аболіхін, О.Баконцевський, Н.Баутіна, Д.Кожин, В.Кувшинов, Б.Медведев, В.Сичов, Е.Шенін, Д.Ширяєв та інші.

В той же час ряд дослідників з колишнього СРСР та країн РЕВ, такі як В.Будкін, Б.Ладигіна, Н.Микула, О.Рибаків, І.Тивончук, Я.Корнаї, доводили, що повільний розвиток нових форм зовнішньоекономічних зв'язків відбувається внаслідок відсутності ефективного ринкового механізму.

Розвиток нових форм ЗЕД в наступному дозволив вченим здійснити аналіз їх застосування. Такий аналіз проводився в основному по трьох напрямках:

- шляхом порівняння світового досвіду розвитку форм спільного підприємництва з досвідом застосування у колишньому СРСР (Г.Анулова, В.Будкін, А.Буханевич, О.Горда, В.Кашин, Т.Степанова);

- аналіз наслідків спільного підприємництва з досягненням офіційно визначеною державою мети у цій сфері (Н.Бурмістров, В.Деліско, А.Енгібаров, О.Тридук, С.Шибав);

- ефективність застосування нових форм ЗЕД для підприємств, організацій, фірм (М.Вітт, Ю.Григор'єв, І.Корольов, А.Муравйов, А.Мухін).

Праці зарубіжних економістів з даної проблематики можна поділити на три групи. Наприклад, Я.Харосім (Республіка Польща), Л.Биковський (Болгарська Республіка) розглядають проблеми розвитку нових форм ЗЕД у своїх країнах, відзначаючи, що адміністративна система є гальмом на шляху їх ефективного застосування. Інша група дослідників складається в основному із спеціалістів з розвинених англійських країн. Їх праці присвячені висвітленню економічного і нормативного середовища, в якому діє іноземний капітал на території колишніх соціалістичних країн (Р.Коберлі, К.Ліберман - США). Третю групу вчених складають дослідники, які розглядають вплив зовнішньоекономічних зв'язків на макроекономічну структуру ринкових економік та завдання, що постають перед урядами у справі зміцнення позицій своїх підприємств на зовнішньому ринку (зокрема Дж.Грейсон мол., К.О'Делл, К.Еклунг, П.Хейне).

Таким чином, у світовій економічній літературі ефективність ЗЕД розглядається в умовах розвинутого ринкового господарства, а в економічній літературі колишніх соціалістичних країн йде процес формування концепційного підходу до визначення комерційної ефективності ЗЕД на стадії переходу від адміністративно-командної системи до відкритої ринкової економіки. Сьогодні можна твердити про відносну наукову недослідженість цієї проблематики.

I.6. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в наступному.

- здійснена спроба аналізу ефективності використання форм спільного підприємництва в період становлення ринкових взаємин на основі вивчення конкретного економічного матеріалу;

- проаналізовано економічний зміст таких категорій, як "комерційна ефективність", "спільне підприємство", "прямі зв'язки", "спільні підприємства";

- визначено вплив різних форм власності на форми та методи ведення ЗЕД суб'єктами господарювання;

- зроблено аналіз особливостей формування зовнішньоекономічної політики в умовах існування адміністративно-командної системи та народження ринкових взаємин;

- сформульовано зміст постановки проблеми одержання регіонального економічного ефекту від практичного застосування нових форм ЗЕД;

- розроблені засади організаційно-економічного механізму підвищення експортно-імпортного потенціалу регіону.

I.7. Теоретична та практична значимість роботи. Основні положення та теоретичні висновки мають певне наукове значення для розвитку економічної теорії, і можуть бути використані у процесі викладання економічних дисциплін. Методика визначення територіального економічного ефекту від створення спільного підприємства розроблена у співпраці з Львівським відділенням Інституту економіки АН України і впроваджена у відділі зовнішньоекономічних зв'язків Львівської обласної державної адміністрації.

I.8. Апробація роботи. Автором висунуті конкретні пропозиції по реорганізації організаційно-економічного механізму зовнішньоекономічних зв'язків Львівської області. Пропозиції увійшли до звіту по виконанню науково-дослідницької роботи Львівським відділенням Інституту економіки АН України згідно з договором з Львівським облвиконкомом № 26/ОІ.07.1991. "Розробка організаційно-економічного механізму підвищення експортно-імпортного потенціалу області" під керівництвом члена-кореспондента АН України М.Долішнього та д.е.н.

П.Баденького. Основні висновки і рекомендації були заслухані і схвалені на засіданні комісії Комітету по розвитку територій та ринкової інфраструктури. Положення дисертації були викладені на науково-практичній конференції "Фермерство - вчора, сьогодні, завтра" (Львів, 1992), ряд пропозицій по розвитку міжнародної кооперації у агропромисловій сфері були передані до Верховної Ради України на прохання Асоціації фермерів України.

1.9. Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладені у чотирьох друкованих працях загальним обсягом 6 друкованих аркушів.

1.10. Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з вступу, двох розділів, закінчення, списку використаних джерел та літератури і додатків.

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

2.1. У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації, формулюється мета та завдання дослідження, визначається методологічна основа та джерельна база, характеризується стан вивченості теми, наукова новизна і практична значимість роботи.

2.2. У першому розділі - "Умови становлення нових форм зовнішньоекономічних зв'язків" розглядаються методологічні аспекти визначення ефективності ЗЕЗ, об'єктивні умови становлення нових форм спільного підприємництва, еволюція концепції "прямих зв'язків" в період становлення ринкових відносин, а також показано, що тільки розвиток ринкових взаємин є умовою становлення спільного підприємництва у формі спільних підприємств.

Термін "ефективність" характеризує результативність використання засобів для досягнення мети. Ефективність неминує є оціночною категорією, яка завжди пов'язана із співвідношенням цінності результату до цінності витрат. Тому ефективність розглядається в залежності від тих критеріїв, які формулюються стосовно неї у кожному окремий період розвитку економіки, причому особлива роль належить впливу домінуючої форми зв'язків на процеси відтворення.

У розділі розглядається трактовка ефективності міжнародної торгівлі класиками економічної теорії, і розкриваються основні положення закону порівняної переваги, у якому мікроекономічна ефективність міжнародної торгівлі розглядається як результативність зовнішніх зв'язків для окремого суб'єкта господарювання, а макроекономічна - під кутом зору впливу цих зв'язків на величину ВВП; при цьому показано їх взаємозв'язок та взаємозалежність.

Цей методологічний підхід при аналізі ефективності зовнішньо-економічних зв'язків відповідає основним висновкам сучасної економічної науки, включно з її новітніми школами.

Нові форми ЗЕД з розвитком продуктивних сил обумовлюють швидкий розвиток міжнародної торгівлі; їх макроекономічна ефективність також досліджується шляхом виявлення впливу на макроекономічний обіг. Аналіз макроекономічної ефективності ЗЕД покладено в основу економічної політики окремих держав та їх спілок у цій сфері. В той же час в дисертації показано, як саме політико-економічні умови господарювання демократичної та тоталітарної держав впливають на формування концепцій ефективності такої діяльності.

В дисертаційній роботі доводиться, що ефективність ЗЕД в країні з ринковою економікою визначається як комерційною ефективністю окремих експортно-імпортних угод, так і впливом експортерів та імпортерів на збільшення ВВП. Підкреслюється, що діяльність держави по регулюванню зовнішніх зв'язків, навіть у випадку здійснення політики протекціонізму, не має на меті обмеження підприємницької активності суб'єкта господарювання.

В дисертації зроблена спроба аналізу розвитку концепції ефективності ЗЕД у тоталітарній централізованій державі. Ефективність ЗЕД у даному випадку також розглядається з врахуванням впливу зовнішньоторгівельного обороту на макроекономічний обіг. Політичні особливості управління призвели до формування концепції народногосподарської ефективності, яка була відображена у державній монополії на ЗЕД.

На практиці народногосподарська ефективність для підприємства зводилася до виконання запланованого "зверху" обсягу експортної продукції та отримання імпорту згідно визначених фондів. Підприємство не розробляло напрямки експортної стратегії, а урядові органи самостійно визначали ціну та географію експорту.

Перші ознаки кризи цієї системи з'явилися на початку 60-х років, і виявили суперечності між жорстким централізмом та позаекономічним примусом з завданнями розвитку міжнародних економічних зв'язків.

Реформа 60-х років, яка мала місце в колишньому СРСР, передбачала впровадження господарського розрахунку на соціалістичних підприємствах. Найбільшого розвитку набули моделі господарського розрахунку, передбачені Законом про державне підприємство (об'єднання), прийнятого Верховною Радою СРСР 30 червня 1987 р. (вступив в дію з 1 січня 1988 р.).

В дисертаційній роботі показується, що господарський розрахунок, пропонуваний в обох випадках, по суті був модифікований системою управління жорстко централізованою економікою, та будувався на засаді виконання плану. Тут була спроба об'єднати два різних підходи до господарювання - на основі народногосподарської ефективності та комерційної ефективності.

Наприклад, ЗЕД госпрозрахункового підприємства повинна була здійснюватися на основі валютної самокупності і самофінансування, її результат впливав на формування фондів економічного стимулювання та валютних відрахувань, це елементи комерційної ефективності. Однак госпрозрахункове підприємство повинно було забезпечувати у зовнішньоекономічній діяльності пріоритетне значення співробітництву з підприємствами соціалістичних країн. Подібні пріоритети планувалися та затверджувалися на урядовому і відомчому рівнях. Витрати валютних ресурсів, так само як і напрямки експортно-імпоротної діяльності госпрозрахункового підприємства регламентувалися великою кількістю документів. Це вступало у суперечність з діяльністю на засадах комерційного розрахунку, який передбачає свободу у виборі партнерів, можливість переливу капіталів, а головне - розпорядження валютними засобами.

Становлення ринкових взаємин призвело до того, що підприємства починають запроваджувати у практику засади комерційного розрахунку, причому ефективність ЗЕД підприємства на практиці розглядається лише під кутом зору мікроекономічної ефективності, тобто вигідності окремої експортно-імпоротної угоди, а ефективність іноземних капіталовкладень - від вигідності створення спільного підприємства на території України для вітчизняного та іноземного партнера.

В умовах відсутності стабільної демократичної політичної системи та правової держави такий підхід до ефективності не призвів до суттєвих зрушень в економіці в цілому, і не дозволив вповні використати всі переваги міжнародного розподілу праці шляхом застосування нових форм зовнішньоекономічних зв'язків.

Поява нових форм ЗЕЗ була об'єктивно підготована розвитком економіки країни та кризою адміністративно-командної системи. Умовою їх становлення стало здійснення економічних перетворень в економіці, які надали більшу самостійність суб'єкту господарювання та призвели до появи нових форм власності на засоби виробництва. Однак реалізація реформ здійснювалася лише "зверху" директивними методами.

В дисертації здійснена спроба проаналізувати процес демонополізації зовнішньоекономічної діяльності, виділити його основні періоди.

Перший період почався у 1986 році і продовжувався до 1988 року. Це були перші урядові кроки по розвитку нових форм ЗЕД підприємств. На зовнішній ринок в рамках прямих зв'язків починають виходити окремі організації та підприємства, створюються міжнародні об'єднання, але ці процеси регламентуються на урядовому рівні.

Другий період почався з кінця 1988 року і продовжувався до кінця 1990 року, характеризується бурхливим розвитком ЗЕД на мікрорівні. Право виходу на зовнішній ринок отримали нові форми господарювання – кооперативи. Державні підприємства та організації отримали можливість самостійно здійснювати ЗЕД, створювати власні зовнішньоторгівельні об'єднання, обирати партнерів для організації спільних підприємств. В цей період активно розвивається міжнародна кооперація у різних формах.

Третій період починається з кінця 1990 року. Він характеризується прийняттям ряду антиринкових нормативних актів, розпадом РЕВ, появою на зовнішньому ринку поряд з державними підприємствами різних суб'єктів господарювання, заснованих на колективній формі власності. У дисертації більш докладно аналізується цей період, показуються особливості становлення концепції "прямих зв'язків" та "спільних підприємств" в часи, коли єдиним критерієм участі у ЗЕД починає виступати економічна доцільність.

Наприкінці 1991 року можна твердити про початок четвертого періоду, який розпочався після здобуття Україною незалежності. Він тільки розпочався, однак є підстави вважати, що проблеми в розвитку ЗЕД підприємств в цілому залишилися незмінними. Державне керівництво у Києві та місцеві органи влади намагаються зберегти фактичну монополію зовнішньої торгівлі і контроль над процесами формування та розподілу результатів ЗЕД.

Аналіз законодавчих актів та практики розвитку спільного підприємства у різних країнах дає підстави для висновку, що існує пряма залежність між розвитком ринкового середовища і ефективністю коопераційних зв'язків. Найбільше поширення вони отримали у країнах з розвинутим ринковим господарством. В країнах Східної Європи, які почали свої економічні реформи раніше колишнього СРСР, кращі результати у тих, хто далі просунувся на шляху побудови ринкового господарства.

Втручання держави повинно мати лише стимулюючий характер при

виключенні адміністративного втручання, яке б обмежувало господарську самостійність.

В нових умовах змінився зміст поняття "прямі зв'язки". Якщо в період становлення концепції "прямими" визнавалися всі зв'язки, неопосередковані Секретаріатом РЕВ та міністерством зовнішніх економічних зв'язків колишнього СРСР, то сьогодні під "прямими зв'язками", як і у світовій практиці, розуміють всі господарські зв'язки, що здійснюються безпосередньо підприємствами, виключаючи посередницькі фірми.

Спільне підприємство, на наш погляд, це те підприємство, яке виробляє товари та послуги на основі об'єднаної власності і комерційного ризику, і в якому відбувається узгоджений розподіл прибутку.

На основі здійсненого аналізу зроблена спроба виявити умови становлення та розвитку двох нових форм спільного підприємництва: прямих зв'язків і спільних підприємств. Показані їх загальні риси і відмінності, переваги і недоліки, нагромаджений досвід і перспективи розвитку.

2.3. У другому розділі - "Аналіз ефективності застосування нових форм зовнішньоекономічної діяльності в період становлення ринкових взаємин" - на основі різноманітного статистичного матеріалу, первісних звітів про практичну діяльність підприємств Львівської області, що засновані на різних формах власності, в дисертації досліджується розвиток цих нових форм спільного підприємництва. При цьому пропонується як метод оцінки ефективності застосування прямих зв'язків і спільних підприємств з врахуванням макроекономічного ефекту, так і методика визначення регіональної економічної ефективності від створення спільного підприємства.

Аналіз ефективності застосування "прямих зв'язків" та іноземних капіталовкладень здійснюється по наступним критеріям:

- рентабельність їх застосування для суб'єкта господарювання;
- раціональне використання ресурсного потенціалу;
- зміна структури експортно-імпортного товарообороту регіону;
- вплив на зміну структури економіки області з врахуванням соціальної спрямованості.

Хронологічні рамки охоплюють початковий період переходу від адміністративно-командної системи управління до ринкової економіки, час поступового виходу України з геополітичного простору колишнього СРСР і здобуття нею незалежності, процесу розпаду РЕВ (1986 - перша половина 1992 року).

У цьому розділі показано зародження "прямих зв'язків" між підприємствами, тенденції та проблеми розвитку цих зв'язків в умовах,

які часто змінювалися.

Перші спроби встановлення прямих зв'язків підприємства Львівщини зробили у 1988 році. В той період прямі зв'язки почали розвиватися переважно з підприємствами країн - членів РЕВ, існування якої стимулювало коопераційні та комерційні контакти. Тоді підприємства активно розробляли пропозиції про співробітництво, обмінювалися зразками продукції, координували свої плани. Саме так, переважно у вигляді побажань на рівні підприємств започатковувалися прямі виробничі зв'язки.

З кінця 1988 і до кінця 1990 року (в умовно виділений нами другий період) кількість учасників ЗЕД у Львівській області зростає, 44,2% з них встановлює прямі виробничі зв'язки. Однак труднощі їх реалізації (застосування та скасування диференційованого валютного коефіцієнту (ДВК), відсутність реального курсу валют, відсутність валютного ринку, перехід на розрахунки у Вів) перешкодили розвитку виробничої кооперації. Більше того, спостерігається тенденція скорочення виробничих зв'язків з іноземними партнерами. Розпад РЕВ спричинився до значного зменшення товарообміну та обмеження прямих зв'язків, причому чітко прослідковувалася тенденція посилення сировинної спрямованості експорту.

У 1990 році на зовнішній ринок вийшли підприємства, які базуються на колективній формі власності: кооперативи, народні, орендні, акціонерні підприємства. Однак вони з'явилися на зовнішньому ринку у складний період різких структурних змін у міжнародних взаєминах і не змогли суттєво вплинути на зміст прямих зв'язків між підприємствами. Їх фактичний товарооборот по відношенню до товарообороту області складав малу частку, всього 4,7%, тоді як державних підприємств - 80%.

Мотивація виходу на зовнішній ринок підприємств нових форм власності виявляється при аналізі не стільки експортних поставок, скільки при аналізі зустрічного імпорту. Майже всю валюту після сплати податків підприємства нових форм власності витратили на купівлю машин та обладнання.

Тому можна зробити висновок, що розвитку прямих зв'язків не відбулося, зокрема, внаслідок логіки еволюції адміністративно-командної системи управління економікою в період так званої перебудови. Відсутність реальних економічних кроків держави, які б стимулювали міжнародну кооперацію, спричинилася до того, що кооперація у більшості випадків перетворилася у бартерні операції, простий товарообмін, що базується на різниці у цінах. Підприємства будували свої зовнішні стратегії на отриманні прибутку зразу і одночасно, що не завжди

відповідало довгостроковим економічним інтересам України.

Важливою причиною була також технологічна відсталість виробництва. Державні підприємства у своїй більшості не володіють сучасною технікою та технологією, а підприємства нових форм власності не набули достатньої фінансової та виробничої потужності, щоб постачати на зовнішній ринок конкурентоспроможну продукцію.

Тенденції розвитку прямих зв'язків у сільському господарстві відрізняються від загальної спрямованості міжнародної аграрної кооперації. Наприклад, інтенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва на Заході спричинився до переносу акцентів в розвитку прямих зв'язків у агропромислову, переробну сферу. Інший напрямок розвитку міжнародної кооперації в сільському господарстві ґрунтується на відмінностях у ефективності функціонування АПК у різних країнах. Зокрема, у Східній Європі переробний комплекс розвинутий недостатньо, тому простежується бажання розвинутих країн розбудувати тут кооперацію по переробці місцевої сировини, тобто вертикальну технологічну кооперацію з наступною реалізацією товарів на власному ринку.

Розвиток виробничої сільськогосподарської кооперації в Україні в період становлення ринкових взаємин знаходиться в зародковому стані. Відбуваються прості товарообмінні операції, у багатьох випадках продукцією не аграрного характеру. Великі податки виступали стримуючим фактором для розвитку вертикальної технологічної кооперації.

Тим не менше в Україні нагромаджено перший досвід розвитку спільних підприємств. Хоча розміри самих цих підприємств невеликі (основний персонал в середньому 30-50 чоловік), а розміри заробітної платні незначно перевищують її пересічний рівень, проте вже сьогодні можна стверджувати про їх певний вплив на вирішення соціальних проблем. Загроза безробіття підвищує цінність кожного створеного робочого місця. У Львівській області, наприклад, чисельність основного персоналу спільних підприємств протягом 1991 року зросла у 2 рази.

Крім того, спостерігається тенденція створення спільних підприємств у сільській місцевості. Доволі часто мова йде не про аграрну діяльність, а про налагодження випуску виробів легкої промисловості, надання автотранспортних послуг. Розвиток таких спільних підприємств, на наш погляд, може вплинути на соціальну структуру села, зменшити вплив робочої сили до міст.

Питома вага виробничих спільних підприємств у Львівській області є незначною, вони становлять лише 14% всіх зареєстрованих спільних підприємств. Їх основна виробнича діяльність полягає у розвитку виробництва на основі місцевої сировини. 6 підприємств по виробництву

електротехнічної та електронної побутової техніки. Щоправда, подібна виробнича діяльність переважно лише вказується у статутних документах, а самі підприємства у кращому випадку займаються розробкою комп'ютерних програм.

Структура експортних поставок спільних підприємств, так само як і в цілому структура експорту Львівської області, має сировинний характер. Поставки сировини у 1991 році склали 59,9% загальної вартості їх експорту. Щодо готової продукції, то переважно це вироби легкої промисловості, традиційна горілка, комп'ютерні програми тощо.

Аналіз показує, що середні статутні фонди спільних підприємств у Львівській області в середньому значно менші, ніж в інших державах Схід, насамперед в Росії. Помітна обережність стосовно значних та довгострокових інвестицій з боку іноземних партнерів. Вони займають вибірковою позицію, співставляючи прийняті закони України з методами ведення зовнішньоекономічної політики, зокрема на місцях, де реєструються підприємства. Сьогодні спільні підприємства створюються в галузях з найвищою рентабельністю та окупністю інвестицій.

Таким чином, спільні підприємства, створені на території Львівської області поки ще суттєво не змінили ані структури виробництва, ані структури експорту та імпорту області, тому є підстави говорити лише про мінімальний економічний ефект. Але при певних умовах спільні підприємства можуть відіграти роль каталізатора позитивних змін в економіці.

В дисертації розглядається така економічна категорія, як регіональний економічний ефект від створення спільних підприємств, а також запропонована методика його визначення. При цьому показується, що відмінності у розумінні народногосподарської та комерційної ефективності визначають різний підхід до цієї методики. Наприклад, у світовій практиці при оцінці ефективності капітальних вкладень використовується засада дисконтування, яка адаптується для кожної окремої країни з метою відображення впливу системи оподаткування. Дисконтування майбутніх прибутків відрізняється від показників ефективності капіталовкладень, які застосовувалися раніше тим, що показує цінність вкладень в обрану сферу порівняно з іншими можливостями, наприклад, порівняно з одержанням позичкового відсотку на ринку капіталів. Нами метод дисконтування майбутніх прибутків адаптовано на випадок оцінки регіональної ефективності місцевих вкладень у створювані спільні підприємства, з врахуванням чинного законодавства.

Для вирішення цього завдання у нашому випадку знаходиться значення нормативу приведення (норми дисконтування) E_x , при якому інтеграль-

ний ефект функціонування спільних підприємств, тобто різниці між дисконтованими результатами або доходами (наприклад, сумою податкових надходжень до місцевого бюджету) та витратами (наприклад, місцевими інвестиціями, муніципальною власністю) за розрахунковий період була б рівна нулю. При цьому нами пропонується значення E , рівне фактичній середній рентабельності підприємств даного профілю.

Однак при застосуванні цього методу не враховуються опосередковані результати, пов'язані з залученням іноземного капіталу у виробництво. У дисертаційній роботі показано опосередкований економічний ефект, який виявляється у створенні інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності, в залученні нових технологій у виробництво, у вирішенні деяких соціальних завдань (створення нових робочих місць, покращення системи оплати праці тощо).

Опосередкований економічний ефект може бути і від'ємним, наприклад, коли застосована технологія є екологічно шкідливою, а екологічний податок не покриває збитків, які можуть бути спричинені навколишньому середовищу у випадку розширення або розміщення такого виробництва.

Можна зробити висновок, що успіх спільних підприємств визначається не тільки створенням ринкових умов розвитку, але залежить також від ретельно розробленої державної системи середньотермінового індикативного планування, яка спирається на довгострокові ринкові тенденції. Центром складного комплексу економічного стимулювання є фінансова система, формування та використання якої повинно бути спрямоване на забезпечення певних структурних змін в економіці.

У параграфі 3 другого розділу зроблена спроба запропонувати організаційно-економічний механізм підвищення експортно-імпортного потенціалу Львівської області. На основі критичного осмислення практики застосування нових форм ЗЕД викладені рекомендації по підвищенню їх ефективності по наступним напрямкам:

- правове забезпечення;
- фінансово-кредитна політика;
- розвиток об'єктів ринкової інфраструктури;
- транспорт, зв'язок, інформаційне забезпечення;
- сервісне обслуговування;
- кадрове забезпечення.

2.4. В Заключенні підводяться підсумки дослідження ефективності застосування нових форм ЗЕД, показуються проблеми у цій сфері, формулюються конкретні пропозиції по їх подоланню.

Дисертаційне дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. В цілому участь економіки незалежної України в міжнародній кооперації знаходиться в зародковому стані. Приймаючи нові закони, які стосуються ЗЕД суб"єктів господарювання, слід чітко уявляти собі досвід функціонування національних підприємств у певному законодавчому та економічному середовищі, та особливості вже сформованого механізму у зовнішньоекономічній сфері.

2. Для розвитку міжнародної виробничої кооперації необхідно спростити порядок реєстрації учасників ЗЕД, а реєстрацію спільних підприємств віднести до компетенції суду.

3. Успіх та розвиток прямих зв"язків в значній мірі залежить від наслідків приватизації та розвитку виробничих потужностей підприємств, які базуються на недержавних формах власності. Тому необхідна цілеспрямована фінансова політика органів влади на підтримку розвитку нових форм власності, які поки що знаходяться на стадії первісного нагромадження капіталу.

4. Іноземний капітал може піти на територію України лише при наявності чітких державних гарантій неможливості його націоналізації у будь-якому вигляді, тому не можна очікувати суттєвих іноземних капіталовкладень раніше остаточної стабілізації соціально-політичного становища в Україні.

5. Вдосконалення податкових пільг повинно здійснюватися у відповідності з засадю, що ці пільги повинні бути суттєвими, причому не меншими, ніж в інших країнах Східної Європи.

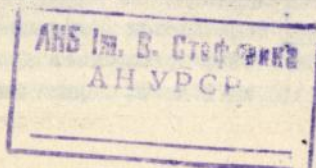
Публікації автора по темі дисертації.

1. Лилик І.В., Мікула Н.А. Вихід на зовнішній ринок: регіональний аспект // Економіка України. - 1992. - № 3. - С.82-86.

2. Лилик І., Мікула Н. Західна Україна на зовнішньому ринку // Діло. - 1992. - № 6. - 27 січня.

3. Лилик І.В., Мікула Н.А. Методика визначення територіального економічного ефекту при створенні спільного підприємства. Інформаційний листок № 073-92 Львівського міжгалузевого центру науково-технічної інформації. - Львів. УДК 334.75.003.1992.

4. Лилик І. Виробництво агрокультур не розвивається. Рівень переробки сировини знижується // Діло. - 1992. - № 90. - 26-30 жовтня.

Підписано до друку 18.11.92 р., формат 60x84 1/16
Друк. офсетний, тир. 100, зам. 2074, 1,0 ар.д. Безкоштовно.
Друк. ПТУ № 58, 290008, Ів. Федорова, 9.

468916

AB 26.254

AB 26.254